

Žeđ na izvoru

Ljubav prema Sestri vodi i ljudsko pravo na vodu

Bože Vuleta

„Okoliš naš svagdašnji. Kršćani i ekologija“
Dubrovnik, 2.-4. listopada 2015.

Ovo sam izlaganje naslovio prema knjizi „Žeđ na izvoru“ koju sam priredio s Ivanom Litrom u *Franjevačkom institutu za kulturu mira*, objavljena u izdanju istoga Instituta 2005. godine. Knjiga rezultat jednoga istraživačkog projekta u kojem smo, između ostaloga, analogijom s okolnostima privatizacije vodoopskrbnih sustava u nekoliko zemalja na svijetu ukazali na realne opasnosti privatizacije istih sustava u Hrvatskoj. Ta studija, tiskana u obliku edukativnoga priručnika, bila nam je oslonac s kojeg smo pokrenuli značajne inicijative, osim edukativnih, koje su u ovom izlaganju prikazane kao jedan uspješan primjer građanskoga zagovaranja, u ovom slučaju jedne građansko-crkvene udruge *Franjevačkoga instituta za kulturu mira* iz Splita kojem su se kasnije priključile i druge crkvene ustanove uključujući i komisiju *Iustitia et pax Hrvatske biskupske konferencije* (HBK).

S drugim dijelom naslova – „Ljubav prema Sestri vodi“ – u kojem voda ima atribut Sestre koji joj je pripisao sv. Franjo Asiški, želim istaknut stav prema kojem je voda Božji dar za koji je čovjek odgovoran na razini odgovornosti za život. Ta je odgovornost nažalost uvelike kompromitirana i stoga su potrebni naponi koji će u svim relevantnim poveljama o ljudskim pravima pravo na vodu izjednačiti s pravom na život. No, najprije nekoliko riječi o problematici voda.

Globalno stanje i problematika voda

1. Još uvijek u velikoj mjeri vlada stereotipno mišljenje da su količine vode neiscrpane i obnovljive. **Pitke je vode sve manje, a potrebe za njom sve veće.** *Ujedinjeni narodi* proglasili su razdoblje od 2005. do 2015. godine **desetljećem pitke vode**, s ciljem postizanja zadanih ciljeva *Milenijske deklaracije*,¹ među kojima se nalazi i onaj (br. 7 C) da se do 2015. godine na pola smanji broj onih koji nemaju pristup čistoj i pitkoj vodi te sanitarijama. Prema UN-ovu izvješću cilj pristupa pitkoj vodi ostvaren je pet godina prije zadanoga roka a broj onih koji nemaju pristup sanitarijama je gotovo prepolovljen (2.1 milijardi je to omogućeno a ostaje još 2.4 milijarde kojima te mogućnosti nisu poboljšane, od kojih 946 milijuna nemaju nikakvu sanitarnu infrastrukturu.
2. U Izvješću *Ujedinjenih naroda* o vodi predviđa se da će "oko sredine ovoga stoljeća, u najgorem slučaju, **doći do nestašice vode u 60 zemalja sa 7 milijardi ljudi, ili barem u 48 zemalja s 2 milijarde ljudi.**"
3. Prema izvješću *Svjetske zdravstvene organizacije*, 1,7 milijardi ljudi još uvijek nema pristup čistoj vodi. **2,3 milijarde ljudi podlegne nekoj od bolesti** koje su u izravnoj ili neizravnoj vezi s nedostatkom čiste vode.
4. Opskrba vodom ne može se tek tako prepustiti tržištu i ne može se vodu tretirati kao tek jednu od roba. Ona nije, kako kaže *Okvirna direktiva o vodama Europske unije*: "komercijalni proizvod kao neki drugi, nego naslijeđe koje treba čuvati,

¹ Milenijsku deklaraciju potpisalo je 2000. godine u New Yorku 189 država članica Ujedinjenih naroda (UN-a). Njezino globalno predstavljanje olakšano je formulacijom Milenijskih ciljeva razvoja koje su mnoge zemlje potpisnice Deklaracije prihvatile kao pristup smanjenju svoga siromaštva. Ideja Milenijskih ciljeva je zadati krajnje vrijednosti koje bi svaka zemlja željela dostići i do 2015.

zaštititi i u skladu s tim postupati." **Pristup takvim osnovnim dobrima ne smije biti stvar izbora, a još manje kupovne moći.**

5. **Papa Franjo** u svojoj ekološkoj enciklici „Laudato si“ kaže da „ovaj naš svijet ima velik socijalni dug prema siromašnima koji nemaju pristup pitkoj vodi **jer im je uskraćeno pravo na život** u skladu s njihovim neotuđivim dostojanstvom.
6. Za vrijeme *Svjetskog foruma o vodi* održanog u Kyotu u ožujku 2003. godine, predstavnik Svete Stolice i države Vatikan je u svom izlaganju *Voda, neophodna za život*, između ostaloga istaknula: "Pokazalo se da je krajnje **teško uspostaviti ravnotežu između javnog i privatnog udruživanja jer su počinjene ozbiljne greške.**"; "**Treba staviti naglasak na jačanje lokalnih vlasti i zajednica u upravljanju vodoopskrbom.** Upravljanje vodom treba se zasnivati na zajedničkom pristupu, gdje su uključeni potrošači, stručnjaci i političari na svim razinama."

Iskustva s privatizacijom vodoopskrbnih sustava

„Neoliberalna tržišna ekonomija premjestila je povijesno značenje vode iz općeg dobra u privatno vlasništvo”, u robu jednaku svakoj drugoj robi te istovremeno „diktira rušenje svih državnih i društvenih regulacija u korištenju vodnih, kao i svih ostalih općedruštvenih resursa”.² Centralne ustanove tog neoliberalnoga pokreta su *Međunarodni monetarni fond* i *Svjetska banka*. Od ranih 1980-ih one zahtijevaju **bezuwjetno stvaranje globalnog tržišta vode**. Totalitarnu ideologiju slobodnoga tržišta oslanjaju na **mit da je slobodno tržište neupitno bolje od regularnoga i da je privatno vlasništvo neupitno bolje od javnoga**. Pritom se služe **ucjenama** uvjetujući razvojne kredite i pristup asocijacijama poslušnošću diktatu privatizacije i deregulacije.

Izdvajamo samo neke primjere katastrofalnih posljedica su neoliberalnog diktata privatizacije vode.

1. Parlament **Velike Britanije** usvojio je privatizaciju voda 4. studenoga 1988. godine. Zbog ogorčenoga otpora to je primijenjeno samo na Englesku i Wales, a ne na Škotsku i Sjevernu Irsku. Rezultati su bili katastrofalni: pogoršanje kvalitete i opskrbe vodom; znatno povećanje cijene; loše održavanje infrastrukture za opskrbu vodom. Istovremeno je **profitna stopa** na privatizaciji engleske vode u 1990-ima dosegala od **36 do 60 posto** a plaće uprave između 1990. i 1998. rasle do 200 posto. Ulaganja u poboljšanje infrastrukture samo su služila za masku stalnom porastu cijene vode. Enormni gubici vode pokazali su se najviše za vrijeme suše 1995. godine. 8500 zaposlenika otpušteni su kao višak radne snage.
2. Iskustvo Velike Britanije na svoj način je **paradigmatsko**. Pod pritiskom *MMF* i *Svjetske banke* slični su modeli primjenjivani i u brojnim drugim zemljama u svijetu tijekom 1990-ih i 2000-ih. **Od 276 kredita** koje je *Svjetska banka* od 1990. do 2002. dodijelila za projekte vezane uz vodu širom svijeta, **84 su bila direktno uvjetovana privatizacijom**, a u ostalim slučajevima krediti su dodjeljivani isključivo privatnim akterima. „U globalnom biznisu s vodom u posljednjih deset godina etablirale su se dvije multinacionalne kompanije koje *de facto* drže monopol nad globalnim tržištem vodom: *Suez Int.* i *Veolia Water*, obje mješovite korporacije... **Više od dvije trećine privatnog posjeda** nad vodom na planeti nalazi se u rukama ovih dviju kompanija i njihovih pojedinaca koje **međunarodno operiraju pod raznim imenima.**”³

² Dunja Larise, Prilog povijesti globalne privatizacije vodnih resursa

³ Dunja Larise, Prilog povijesti globalne privatizacije vodnih resursa

3. U rujnu 1999., Aguas del Tunari, potkompanija multinacionalnoga giganta **Bechtela**, dobila je od tadašnje **vlade Bolivije ugovor za privatizaciju vode** u toj državi na **40 godina**. U manje od godinu dana, cijene vode narasle su za **400 posto**. U zemlji u kojoj je prosječna **profesorska plaća iznosila 80 dolara, cijena vode skočila je s pet na 25 dolara mjesečno**. Masovni prosvjedi za povrat vode u ruke države potresali su Boliviju od 2000. do 2002., da bi u lipnju 2002. kulminirali revolucijom koja je **zbacila neoliberalnu bolivijsku vladu i vratila vodu u javni posjed**. Pod sljedećom vladom, parlament Bolivije izglasao je **novi ustav** kojim se **zabranjuje privatizacija** osnovnih društvenih resursa, prije svega vode.
4. Još jedan zoran primjer pogubnosti privatizacije vidljiv je u slučaju **Argentine** koja je **krajem 80-tih** godina odlučila provoditi upute *Međunarodnog monetarnog fonda* i *Svjetske banke* te počela rasprodavati svoja nacionalna dobra. Tako je, između ostaloga, vodovod u Buenos Airesu bio prodan u bescjenje po skandalu i bankrotu poznatom američkom divu **Enronu**, koji je, nakon preuzimanja vodoopskrbnih sustava iste praktično uništio tako da se stanovništvo **Buenos Airesa** više ne opskrbljuje pitkom vodom iz slavina.
5. U **Južnoafričkoj Republici** korporacije koje su zakupile određena vodocrpilišta (**Suez Int.**) počela su uvođenjem mjerila za vodu pomoću kartica. Ukoliko netko želi imati vodu, mora unaprijed platiti.
6. U **Manili na Filipinima gdje je Suez** privatizacijom preuzeo vodni sektor, voda je dostupna samo nekoliko sati dnevno, dok je cijena vode premašila kupovnu moć siromašnih obitelji.
7. U **Gani** se cijena vode nakon privatizacije udvostručila. Privatizacija vode izazvala je prosvjede u brojnim zemljama, primjerice, Paragvaju, Panami, Brazilu, Peruu, Kolumbiji, Indiji, Pakistanu.
8. Privatizacija vode ne događa se samo u dalekim zemljama **Trećeg svijeta**. Vidjeli smo primjer **Velike Britanije**. U **Estoniji** je privatizacija vode provedena 2001. godine. Za pet godina voda je poskupjela za 50 posto plus dodatni računi potrošačima za održavanje vodovodne infrastrukture. U idućih pet godina poskupjela je za dodatnih 54 posto. U Mađarskoj i Njemačkoj postoje također loša iskustva s privatizacijom voda.
9. Pod snažnom propagandom uvelike se širi **praksa korištenja flaširane vode** i u zemljama poput Hrvatske koje imaju dobru vodu iz javnih vodovoda. Uvoz i izvoz takve vode poprima obilježja apsurdna.

Dakle, „Niti jedan slučaj privatizacije vode u posljednjih deset godina na globalnoj razini nije društvu donio ništa osim patnje, nesreće, bolesti, diskriminacije i socijalnih protesta”.⁴ Međutim, apologete neoliberalne ekonomije iza kojih stoje moćni lobiji sa svojim interesima, čine se „toliko moćni da se svaka borba protiv njih, a u cilju očuvanja golog opstanka individua i društva, čini poput one između Davida i Golijata“⁵, ali ne treba zaboraviti tko je pobijedio.

Hrvatsko iskustvo

Glavni urednik „Hrvatskih voda“, Ljudevit Tropan, u svojoj recenziji o knjizi „*Žeđ na izvoru – Moja odgovornost za vodu*“ u izdanju *Franjevačkoga instituta za kulturu mira* (2005) ističe sljedeće: „*Smatram da u koncepcijskom i sadržajnom smislu ova knjiga...nadrasta prvotnu zamisao i da o problemima s vodom zastupa kritične, vrlo*

⁴ Dunja Larise, Prilog povijesti globalne privatizacije vodnih resursa

⁵ Dunja Larise, Prilog povijesti globalne privatizacije vodnih resursa

moderne i zanimljive stavove, koje nisam primijetio da se uopće raspravljaju u stručnim i znanstvenim krugovima u Hrvatskoj. Tu mislim na pitanja privatizacije voda i posebno voda za piće, te prodaji, profitu i štetnim utjecajima na okoliš koji se ostvaruje proizvodnjom i prodajom konfekcionirane vode.“

Godinu dana kasnije Sandi Vidulić u *Nedjeljnoj Dalmaciji* (23. 6. 2006.) piše: „*Do sada su mogućnost da zbog inozemnog duga naši građani jednog dana budu žedni pored obilja vodnih resursa ozbiljno shvatili tek Franjevački institut za kulturu mira, Franjevački svjetovni red, Komisija HBK-a "Iustitia et pax", Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve te Hrvatski Caritas.“*

Nisu to bili jedini komplimenti, no nažalost za nas vrlo žalosni. Da se jedna udruga prva, ako ne i jedina, bavi tako ozbiljnom problematikom o kojoj se uopće ne raspravlja u stručnim krugovima i da tek nekoliko udruga shvaća ozbiljnost te problematike, više je nego zabrinjavajuće. Vrijeme je to kad u Hrvatskoj još uvijek **nije bilo nikakve strategije za gospodarenje vodama**, ili tkz. Vodno gospodarske osnove koju je naslijedila svaka država nastala raspadom Jugoslavije (osim Hrvatske!). Na toj se strategiji „radilo“ sedam godina da bi se pokazalo da je njezin nacrt sve drugo a ne strategija. Hrvatska je u procesu pregovora o pristupanju u EU. Ekonomski ionako ranjiva, već tada je bila prezadužena – danas još više. Privatizacija javnih poduzeća podlegla je grabeži i korupciji ponajprije političkih elita. Kao takva vrlo je lagan plijen kapitalističkih grabežljivaca.

Prema Prvom svjetskom izvješću, RH je 5. u EU, a 42. na svijetu po vodnom dobru. 76% domaćinstava priključeno je na javni vodoopskrbni sustav a na odvodnju 40%.. 12% se otpadnih voda se pročišćuje, gubici od vodocrpilišta do potrošača iznose do 50% količine.

Središnji Ured za pravdu, mir i skrb za sve stvoreno Franjevačkoga reda u Rimu uputio je svim istoimenim ustanovama Franjevačkoga reda u svijetu brošuru *Voda za život* (Water for Life). Ona je bila poticaj Franjevačkom institutu za kulturu mira za projekt istraživanja koji je rezultirao objavom studije-priručnika *Žeđ na izvoru – moja dogovornost za vodu*, objavljene 2005. To je istraživanje potaknulo sljedeće aktivnosti:

1. (27. I. 2005.) *Vijeće Franjevačkih zajednica u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, Otvoreno pismo Saboru i Vladi Republike Hrvatske* da se donese **opći moratorij** na dodjelu koncesija za gospodarenje vodom i za zbrinjavanje otpadnih voda, dok ne izradi razvojni program Republike Hrvatske u kojem će se, između ostalog, utvrditi jasna dugoročna vizija gospodarenja tim dragocjenijim blagom.
2. (17. ožujka 2005.) u splitskoj Galeriji umjetnina, u organizaciji *Franjevačkog instituta za kulturu mira*, održan je **okrugli stol** na kojem je sudjelovalo dvanest stručnjaka iz različitih ustanova. Rasprava je rezultirala zaključcima koji su bili osnova za donošenje Deklaracije o vodama.
3. (22. ožujka 2005.) Povodom obilježavanja svjetskoga dana voda predstavljena je **Deklaracija o gospodarenju vodama** Franjevačkoga instituta za kulturu mira na manifestaciji upriličenoj na izvoru Jadra (vodocrpilište iz kojeg se napaja Split. Taj nam je događaj ostao u sjećanju kao **prekretnica odnosa medija prema inicijativama Instituta i drugih crkvenih ustanova**. Od tada su mediji sve više zaobilazili događanja koja je organizirao Institut i druge crkvene ustanove.
4. (4. travnja 2005.) *Franjevački instituta za kulturu mira* upućuje klubovima zastupnika *Hrvatskom saboru* molbu za poticanje javne rasprave u svezi s pitanjima gospodarenja vodama iznesenim u *Deklaraciji o gospodarenju vodama*.
5. (8. listopada 2005.). *Franjevački svjetovni red* objavljuje *Apel za zaštitu i ispravno gospodarenje vodama u Hrvatskoj*.

6. (1. ožujka 2006) *Franjevački institut za kulturu mira, Hrvatski Caritas, Justitia et Pax, Franjevački svjetovni red, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve* organiziraju okrugli stol u Zagrebu, u nadbiskupijskom centru, o problematici voda, s posebnim osvrtom na Strategiju o gospodarenju vodama koja je prethodno prošla prvo čitanje u Saboru.
7. (Zagreb, 21. ožujka 2006.). **Apel političkim i državnim institucijama Republike Hrvatske i hrvatskoj javnosti.** *Iustitia et Pax Hrvatske biskupske konferencije; Franjevački institut za kulturu mira; Hrvatski Caritas; Franjevački svjetovni red i Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve*, upućuju apel političkim i državnim ustanovama i cijeloj hrvatskoj javnosti da skrenu veću pozornost i porade na izgrađivanju veće odgovornosti za dugoročno očuvanje vodnog blaga Republike Hrvatske i odgovornog gospodarenja njime, za što je potrebna kvalitetna strategija čiji je nacrt bio u proceduri.
8. (16. V. 2006) Isti sudionici potpisuju Apel Vladi i Saboru Republike Hrvatske („Politika upravljanja vodama u RH“) da se **Strategija o gospodarenju vodama vrati na javnu raspravu** jer je zapravo prekršena procedura. U tom se Apelu između ostaloga traži da **RH u pristupnim pregovorima s EU vodu istakne kao dobro od posebnoga nacionalnoga interesa.**
9. Od svibnja 2005. godine *Franjevački institut za kulturu mira* održava niz sastanaka u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva i Hrvatskim vodama, s državnim tajnicima za vode i okoliš, parlamentarcima, itd.
10. Sabor vraća Strategiju na javnu raspravu.
11. Javne rasprave su organizirane u Splitu, Zagrebu, Osijeku i Rijeci. Međutim, one nisu niti zadovoljile formu javne rasprave.
12. (5.03.2007.) *Franjevački institut za kulturu mira*, u suradnji sa stručnjacima (Margeta, Šimac) izradio je recenziju Strategije i predstavio njezin predlagачima (Ministarstvu i Hrvatskim vodama).
13. (10. 07. 2008.) *Prava i dužnosti prema vodi i moru*, Izjava *Iustitia et pax HBK*.
14. **Hrvatski sabor na sjednici 15. srpnja 2008. donio je Strategiju upravljanja vodama.**
15. (23. 09. 2009.) **Zabrinutost zbog zakona o vodama**, Izjava *Iustitia et pax HBK*.
16. (2011.) **Neprihvatljivost predloženih izmjena zakona o vodama.** Izjava Komisije «*Iustitia et pax*» HBK. Vlada iznenada iz zakonodavnoga postupka povukla nacрте zakona o vodama i o financiranju vodnoga gospodarstva koji su već bili prošli drugo čitanje u Hrvatskom saboru. Zakon je ipak u međuvremenu donesen. No, godinu dana poslije, Vlada predlaže nove izmjene zakona o vodama. Novoimenovano povjerenstvo samo je za nekoliko dana izradilo posve nove nacрте. **Zapravo se predlagao preustroj javne ustanove Hrvatskih voda u trgovačko društvo. Komisija se tomu žestoko usprotivila** jer trgovačko društvo ne može i neće braniti niti obraniti javni interes u sektoru voda. Cilj trgovačkog društva je profit, a ne obrana javnog interesa.

Ne bismo htjeli prisvajati zasluge što u Hrvatskoj do sada nisu napravljene velike i nepovratne štete, ali vjerujemo da smo **dali ozbiljan doprinos**. Sa zadovoljstvom, naravno i s neprekidnom budnošću, iščitavamo **Nacrt zakona o vodnim uslugama** kakav je objavljen za javnu raspravu, u kojem su ugrađeni kvalitetni **antiprivatizacijski mehanizmi**. Od tri moguća institucionalna oblika (d.o.o.; d.d.; ustanova) izabrana je **ustanova s četiri ključne antiprivatizacijske odrebe. Isključene su mogućnosti dodjele novih koncesija za pročišćavanje otpadnih voda**. To je važna stavka jer su takve koncesije jedna od „malih vrata“ za privatizaciju vodoopskrbnih sustava. Doduše, ono što je redovito **indikator „pripreme“ za privatizaciju jest i okrupnjivanje vodoopskrbnih područja**. Ovim je Nacrtom predviđeno 20 uslužnih područja u skladu s normama EU direktiva o vodi za ljudsku potrošnju i o komunalnim otpadnim vodama. No u

prezaduženoj i još uvijek (politički) visoko korumpiranoj državi, neophodno je „puhati“ pa makar to značilo „puhati i na hladnu – vodu“!

Pravo na vodu = pravo na život

Svjetska banka predviđa da će **do 2025 dvije trećine čovječanstva oskudijevati** pitkom vodom. Ne začuđuju stoga tvrdnje da se već sada **vode tih ratovi** za vodu kao za „naftu 21. stoljeća“. Dapače ova kriza može uzrokovati ekološku kataklizmu od koje će se život na Zemlji teško oporaviti. Dosadašnje iskustvo s s neoloberalnom ekonomskom ideologijom ne ulijeva nadu da će se krupni kapital lako odreći svojih interesa koji su na štetu javnog dobra. Zato nije pretjerano zaključiti **da će život velikog broja „naše zajedničke kuće“ ovisiti o odlukama koje se donose danas.**

Dosadašnje iskustvo privatizacije voda pokazalo je bezbroj razloga protiv. Privatizacija vodi 1) poskupljenju usluga, 2) ugrožava i umanjuje kvalitetu vode, 3) privatne kompanije su odgovorne ne potrošačima već svojim poslovnim partnerima, 4) privatizacijom se širi korupcija, 5) smanjuje nadzor i odgovornost jedinica lokalne samouprave i suzuje okvire općih prava, 6) smanjuje se broj radnih mjesta, 7) jednom započet proces privatizacije teško se zaustavlja, 8) izravno ugrožava siromašne slojeve društva, 9) privatizacija može dovesti do masovnog izvoza vode, 10) pravo na život je uvjetovano pravom na vodu pa je **privatizacija vode uzurpiranje kontrole i moći nad životom.**

Food & Water Watch (Nadzor hrane i vode) organizacija ima partnere širom svijeta s kojima prikuplja informacije o problemima vezanim za privatizaciju voda. **Mreža** koju je stvorila ta organizacija jedna je od brojnih inicijativa koja **se bori više od deset godina** da se pravo na vodu izjednači s pravom na život, tj. da se pravo na vodu, kako je zacrtano u za sada pravno neobvezujućoj rezoluciji UN iz 2010. godine, u nekoj boljoj verziji učini pravno obvezatnim.⁶

Imajući iskustvo s neodgovornom privatizacijom voda postoji inicijativa **„javno-javnoga partnerstva“**. Jedinice lokalne samouprave, gradovi i javni distributeri međusobnom suradnjom mogu unapređivati javne vodoopskrbne sustave i reducirati cijene ostavljajući nadzor jedinicama lokalne samouprave.⁷

Od bolivijske lipanjske „vodne revolucije“ (Cochabamba, 2002), preko referenduma u Ugandi (2004.) i zakona o zabrani privatizacije u Nizozemskoj pa sve do danas dobivene su brojne „bitke“ za obranu „Sestre vode“ ali moćne multinacionalne kompanije zacijelo neće odustati. „Rat“ traje. David opet može pobijediti Golijata jer ne osvaja već brani svoju „Sestru vodu“!

⁶ Usporedi: www.foodandwaterwatch.org/water/private-vs-public/facts-and-figures/

⁷ Usporedi: www.foodandwaterwatch.org/water/private-vs-public/facts-and-figures/